

DEMOGRAFİK DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE TÜRKİYE’DE YAŞLANMA VE SORUNLAR

Seyran GÜRSOY ÇUHADAR*
Kuvvet LORDOĞLU**

Öz

Nüfusun giderek yaşlanması günümüzün öne çıkan en önemli demografik olgularından biridir. 20. yüzyıldan önce dünyada nüfus artış hızı yavaş, yaş yapısı durağan ve 65 yaş üstü nüfus, toplam nüfusun küçük bir bölümüyken, 20. yüzyılın ilk yarısında ortalama yaşam beklentisi uzamış, doğum ve ölüm oranları dünya genelinde belirgin düşüşler göstermiş ve yüzyılın ikinci yarısı demografik dönüşüm sürecinde başka bir aşamaya geçildiğine tanıklık etmiştir. Kuşkusuz bu durum gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında farklı etkiler ve farklı sorun alanları yaratmaktadır. Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında Türkiye’deki yaşlı nüfus oranının yüksek olmadığı görülmektedir. Ancak önemle altı çizilmesi gereken sorun Türkiye’deki yaşlanma hızıdır. Türkiye, Avrupa ülkelerine oranla iki kat hızlı yaşlanmakta ve bu durum gerek yaşlı istihdamı gerek sosyal hizmetler gibi yaşlılara yönelik sosyal politikalar konusunda Türkiye’nin hazırlıksız yakalanmasına neden olmaktadır. Öte yandan yaşlanmaya ilişkin ekonomik ve sosyal politikalara bakıldığında ise “aktif yaşlanma” adıyla çatı bir kavramla karşılaşılmaktadır. Kavram, yaşlıların sağlıklı kalmalarını ve topluma katkıda bulunmalarını sağlayarak çalışmaya devam edebilme kapasitelerini artırmaya yönelik hedefleri içermektedir. Ancak bu noktada öncelikle, yaşlanma ile oluşacak her türlü sorun alanını bireyin sorumluluğuna bırakan veya onlara yapılacak sosyal yardımlar temelinde ele alan liberal anlayıştan uzaklaşmak gerekmektedir. Bunun yerine ekonomi, nüfus ve sosyal politikaların hak temelli bir anlayıştan hareketle oluşturulması gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Demografik Dönüşüm, Yaşlanma, Türkiye, Yaşlı İşgücü, Aktif Yaşlanma

AGEING AND RELATED PROBLEMS IN THE PROCESS OF DEMOGRAPHIC TRANSFORMATION IN TURKEY

Abstract

Nowadays, rapid ageing population is one of the most important demographic issues. While, population growth rate was slow, age structure was stable and ratio of aged 65 and older population was a small portion of total population before the 20th century, during the first half of 20th century average life expectancy is prolonged, birth and death rates showed significant decline worldwide, and the second half of the century witnessed another stage in the process of demographic transformation. This reality, of course, creates divergent impacts and different issue fields between

* Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,
seyran.gursoy@kocaeli.edu.tr

** Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Öğretim Üyesi,
kuvvet.lordoglu@kocaeli.edu.tr

Araştırma Makalesi - Gönderim Tarihi: 13.01.2016 - Kabul Tarihi: 05.03.2016.

developed and developing countries. When compared, European countries still have higher ratio of elderly population than Turkey. However, the matter needs to be highlighted in Turkey is the speed of the ageing. Turkey is getting older twice faster than Europe and this leads Turkey being unprepared for certain social policies like elderly employment and social services. As for looking at economic and social policies related to ageing, an umbrella concept called “active ageing” is applied. This concept includes targets to expand the capacities of the elderly in order to keep them active in working by providing them staying healthy and contributing to the society. But firstly, it is required to keep away from the liberal approach which considers all ageing problems are under the responsibility of the individual and addresses them on the ground of social assistance. Instead, economy, population and social policies need to be formed on a rights-based ground.

Keywords: Demographic Transformation, Ageing, Turkey, Ageing Workforce, Active Ageing.

Giriş

Biyolojik yaşamın en temel olgularından biri doğum diğeri de ölümdür. Bu iki belirgin nokta arasındaki zaman diliminde, her canlının yaşamı farklı uzunlukta, farklı niteliklerde ve bir yanı ile biyolojik diğeri yanı ile de toplumsal olarak gerçekleşir. Yaşamı kabaca, çocukluk, gençlik ve yaşlılık dönemlerine böldüğümüzde; yaşlanma döneminin diğeri yaş dönemlerinden ayrılan en temel bulgusunun biyolojik unsurların diğeri dönemlere göre daha farklı olduğu görülür. Yaşlanma ile birlikte oluşan fiziki sınırlamalar, buna karşılık sağlanmış olan deneysel ve entelektüel birikim çalışma hayatı içinde bulunmaya devam eden bireyleri farklı bir panoroma içine sokar. Bu bağlamda yaşlanan bireyin işgücü içinde kalışı bir yanı ile kendisi için motivasyon unsuru olabilirken diğeri yanı ile iş piyasasına yeni katılmaya çalışanlar açısından farklı düzeylerde istihdam sorunu oluşturmaktadır. Ancak yaşlanmayla ilgili sorunu sadece gençlerin istihdamındaki güçlüklerle ilgili olarak ele almamak gerekir.

Bugüne bakıldığında kimi gelişmiş ülkeler açısından nüfusun yaşlanmasının işgücü açısından sorun oluşturmaya başladığı ortadadır (ILO, 2015:20). Oysa XX. yüzyılın öncesinde dünyada nüfus artış hızı yavaş, yaş yapısı durağan ve 65 yaş üstü nüfusun da toplam nüfusun içinde küçük bir bölüm oluşturduğunu biliyoruz. XX. yüzyılın ilk yarısında ise nüfus artış hızının yükselmesine paralel olarak ortalama yaşam beklentisi uzamış, doğurganlık ve ölümlülük hızları dünya genelinde belirgin düşüşler göstermiş ve aynı yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni bir demografik dönüşüm sürecine girilmeye başlanmıştır. Bu küresel değişim, yaygınlığına rağmen bütün ülkelerde eş zamanlı olmamış, özellikle gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında farklı zamanlarda ortaya çıkmıştır. Bu çalışma ile yaşanan demografik değişimin sadece yaşlılık boyutu dikkate alınarak gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye üzerinden yaşlı nüfusa ilişkin bir değerlendirme yapılacaktır.

Genel Olarak Yaşlanma ve Tanım Farklılıkları

Yaşlanma olgusunun ifade ettiği nispi önem son yıllarda öne çıkmaktadır. Genel anlamda yaşlanma ve beraberinde getirdiği sorunlar, sadece küçük azınlık için ve ihmal edilebilir ölçülerde idi. Nitekim tarihsel açıdan bakıldığında da yaşlılık gibi bir sorun alanının izlerini bulmak güçtür. İsa’dan sonra I. yüzyılda ortalama yaşama süresi 20

yıl, X. yüzyılda 30 yıl, XIII. yüzyılda 35 yıl, aydınlanma dönemi olarak tanımlanan XIX. yüzyılda 39 yıl, tıbbın ilerlemeler kaydettiği ama büyük cihan savaşlarına gebe XX. yüzyıl başlarında 47 yıldır (Dülger, 2012: 33). II. Dünya savaşı sonrası Amerika ve Avrupa’da doğurganlık oranlarının artışı 1950li yıllarda bebek patlamasına neden olurken ortalama ömür 62 yıla çıkmış, Soğuk Savaş’ın kızgın yılları 1961’de ortalama ömrü 71 yıla çıkarmış ve küreselleşme söyleminin yaygınlaştığı 1995’te ise ortalama ömür 78 yıl olmuştur (Dülger,2012: 33). 2000’li yıllara gelindiğinde ise daha önce hiç görülmemiş bir yaşlı patlamasının¹ yaşandığı görülmüştür. Kuşkusuz bu durum salt azalan doğurganlık oranlarıyla açıklanamaz. Nüfusun yaşlanmasında doğurganlığın düşmesi kadar tıp ve sağlık alanındaki gelişmelerin ve ortalama yaşam beklentisinin uzamasının da etkisi büyüktür. Ancak bugün itibarıyla yaşlılıkla ilgili yapılan bilimsel çalışmaların önemli bir bölümünün sağlık alanındaki teknik gelişmelerinin bir sonucu olarak tıp² alanında olduğu görülmekle birlikte konu, sosyolojiden psikolojiye, ekonomiden sosyal politikaya kadar pek çok bilim dalını ilgilendirir hale gelmiştir.³

Yaşlılık literatürü farklı yaşlılık tanımları yapmaktadır. Yaşlanma ile ilgili tanımların ağırlığı biyolojik, kronolojik, psikolojik tanımlarına bağlı kalmakla birlikte bunlara ek olarak sosyal yaşlanma ve aktif yaşlanma gibi farklı tanımlamalara rastlanmaktadır. Bununla birlikte yaşlanma ile birlikte “zihni kapasite korunsa bile enerji ve uyum yeteneği azalır ve iş yapma yeterliliği giderek kaybedilir” biçiminde açıklamalar olduğu gibi tersine yaşlılıkta yeterlilik ve yeteneğin kaybolmasını açıkça bir yaş ayırmacılığı olarak görenler de bulunmaktadır (Örnek Büken 2010:33). **Biyolojik yaşlılık**, zamanın geçişine bağlı olarak ortaya çıkan anatomik yapı ve fizyolojik işlev değişiklikleri ile sınırlanırken, **kronolojik yaşlılık**, daha çok geçen zamana göre bir yıllık birimler esas alınarak yaşlılık tanımını belirtmektedir (Güler,1998:105). Öte yandan bireyin zihinsel yetenek ve işlevlerindeki azalma ile davranışsal uyum yeteneğinde yaşa bağlı olarak ortaya çıkan değişimler de **psikolojik yaşlanma** olarak ifade edilmektedir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010:19). Psikolojik yaşlılık, bireyin kendini yaşlı hissetmesi ve bunu kabul etmesi olarak ortaya çıkmaktadır. **Sosyal yaşlanma** ise bireyin çalışma ve sosyal hayatında gücünün azalarak kaybolması şeklinde tanımlanmaktadır (Öztürk,2015:7).

Aktif yaşlanma kavramı ise bu kapsamda insanların yaşlandıkça hayat kalitelerini iyileştirmek amacıyla bu kişilere yönelik sağlık, katılım ve güvenlik konusundaki fırsatların yükseltilme süreci olarak tanımlanmaktadır⁴. Bütün bu tanımlar yaşlılığı ifade etmekte ancak hangi yaştan itibaren yaşlı sayılacağı konusunda ortak bir tanım bulunmamaktadır.⁵ Konu ile ilgili güncel kaynaklardan biri olan Birleşmiş Milletler

¹ Yapılan çalışmalar yaşlı nüfusun her geçen yıl ortalama %1 oranında arttığını göstermekte ve dolayısıyla da yaşlıların bakımı yakın gelecekte devlet bütçesi ve sosyal hizmetler açısından başlıca gündem maddesi haline gelecektir. Nitekim Batı’da “aksaçlıların gücü” (greypower) olarak ifade edilen 65 yaş üstü nüfusun seçimlerdeki oy gücü de önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. (Dalış, ders notları)

² Yaşlılık ve hastalıkları konu edinen Geriatri adında bir tıp dalı mevcuttur.

³ Hatta yaşlanma olayını konu edinen Gerontoloji adında bir disiplin mevcuttur.

⁴ Who, What is “Active Ageing”?,http://www.who.int/ageing/active_ageing/en/ erişim tarihi: 6/7/2015

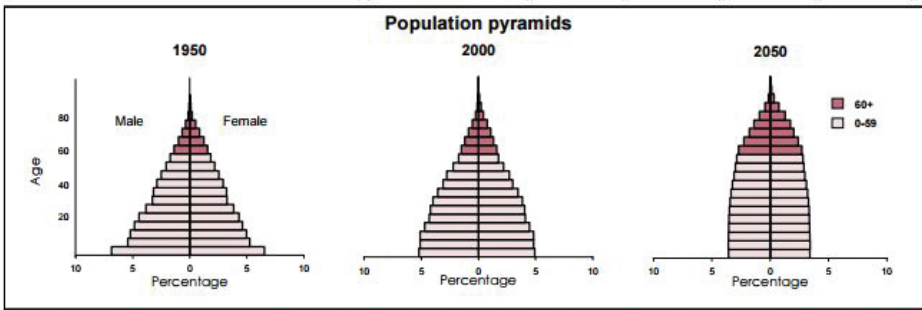
⁵ Hangi yaşın yaşlanma için sınır olarak ele alınacağı konusunda tıp literatürü metabolizma yaşı ve fiziki yaş arasında farklar olduğunu ifade etmektedir. Bu olgunun da bireylere bağımlı olduğu konusu açıktır.

(BM) İstatistik Birimi (UNDP) tarafından çıkarılan “World Population Ageing 2013 (Dünya Nüfusu Yaşlanma Raporu, 2013) adlı yayın, “farklı bir açıklama yapılmadığı sürece” istatistiksel amaçlı tüm alanlar için 60 yaş ve üzeri nüfusun yaşlı nüfus olarak ele alındığını belirtmiştir (UN, 2013: 3). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) ise gelişmiş ülkelerin çok büyük bir kısmında kronolojik yaşlılığı 65 olarak kabul etmekte ancak bu tanımın gelişmiş ülkeler için yeterli olmadığını belirtmektedir (Öztürk,2015:8).

Demografik Dönüşümün Süreci ve Türkiye’ye Yansımaları

Demografik Dönüşüm Kuramı, genel olarak yüksek doğurganlık ve ölümlülük hızlarının hüküm sürdüğü bir durumdan ölüm hızlarının da düşmüş olduğu ve doğumların bilinçli olarak kontrol edildiği yeni bir duruma geçişi öngörmektedir (Yüceşahin,2011: 11). Üç aşamadan oluşan demografik dönüşümün ilk aşamasında yani sanayileşme öncesi aşamada hem doğum hem de ölüm oranları yüksek, nüfus artış hızı ise asgari düzeylerde. Dönüşümün ikinci aşamasında, sanayi devriminin sonucu olarak iyileşen sağlık ve yaşam koşullarının etkisiyle ölüm hızları düşmeye başlamakta ve doğum hızlarındaki düşüş gecikmeli olarak ölüm oranlarını izlemektedir. Bu aşamada hızlı bir nüfus artışı olmaktadır. Dönüşümün son aşamasında ise ilk aşamada olduğu gibi nüfus artışı minimal düzeylerde olup doğum ve ölüm hızları çok düşük düzeylere inmektedir. Kurama göre bütün toplumlar zaman içerisinde kaçınılmaz olarak doğurganlık ve ölümlülük hızlarının yüksek olduğu bir aşamadan her ikisinin de düşük olduğu bir aşamaya geçiş yapacaktır (Teitelbaum,1975:421, Kinsella ve He, 2009:20). Demografik geçiş kuramcıları, modernleşme, sanayileşme ve kentleşmeyle beraber her ülkenin farklı zamanlarda da olsa aynı demografik evrimi izleyeceklerini iddia etmektedirler.⁶ Buna göre demografik geçiş önce Avrupa ve Kuzey Amerika’da, sonra Asya ve Latin Amerika’da ve en son Sahra-altı Afrika ülkelerinde gerçekleşecektir (Lee,2003:172). Demografik dönüşüm ile ifade edilmek istenen bir başka ifade ile genel olarak dönüşüm öncesi yaşamın kısa, doğumların çok, nüfus artışının yavaş ve nüfusun genç olduğu bugün ise yaşamın uzun, doğumların az ve nüfusun yaşlı olduğudur. (Lee, 2003:167).

Grafik 1: Küresel Nüfus Piramidi

Kaynak: UN, World Population Ageing 1950-2050

⁶ Ancak yine de genel eğilimin aksine gelişen demografik süreçlere rastlamak da mümkündür. Nadiren de rastlansa gelişmemiş ülkelerde yaşam süresinin kıaldığı da gözlemlenmektedir (Tufan, 2011: 21)

Demografik dönüşüm kuramını destekler nitelikte Birleşmiş Milletlere (BM)’ye ait yukarıdaki grafik 1950, 2000 ve 2050 yıllarındaki küresel nüfus piramidini göstermektedir. Grafikten de anlaşılacağı gibi 1950 yılında 20 yaş altı nüfus 60 yaş üstü nüfusa oranla çok büyük yer kaplamakta bu yüzden de şekil piramidi andırmaktadır. 1950 yılından 2050 yılına gelindiğinde ise grafik şekli piramitten çok gelişmiş ülkelerin yaş piramidinin özelliği olan sütun şekline evrilmekte yani genç nüfus artışı daralırken yaşlı nüfusta artış öngörülmektedir. DSÖ de benzer şekilde 2000 ile 2050 yılları arasında 60 yaş üstü nüfusun ikiye katlanarak %11’den %22’ye çıkacağını ifade etmektedir⁷.

Çizelge 1: Bazı Ülkelerde ve Türkiye’de Yaşlanma Hızı*

Ülkeler		%7 Oranına Ulaşılan Yıl	%14 Oranına Ulaşılan Yıl	Geçiş Süresi (Yıl)
Gelişmiş Ülkeler	Fransa	1865	1980	115
	İsveç	1890	1975	85
	ABD	1945	2013	69
	İngiltere	1930	1975	45
Gelişmekte olan Ülkeler	Azerbaycan	2004	2037	33
	Brezilya	2011	2032	21
	Güney Kore	2000	2018	19
	Türkiye**	2012	2039	27

*65 yaş ve üstü nüfusun 0-64 yaş arasındaki nüfusa oranının %7’den %14’e geçiş süresi

**Türkiye, TÜİK verilerinden hesaplanmıştır.

Kaynak: Kinsella and Gist, (1995)

Benzer şekilde, Kinsella ve He’nin (2009) hazırladıkları Uluslararası Nüfus Raporu dünyada yaşlı nüfusun Avrupa ve Kuzey Amerika’nın endüstrileşmiş bölgelerine yayıldığını, gelişmekte olan ülkelerin yaşlı nüfus oranının gelişmiş ülkelere göre daha hızlı arttığını göstermektedir. Örneğin çizelge 1’de de görüleceği üzere Fransa’da yaşlı nüfusun yüzde 7’den yüzde 14’e yükselmesi 115 yıl gerektirirken, Brezilya’da aynı oranda artış için yalnızca 21 yıl geçmesi yetecektir. Yine benzer şekilde Avrupa’nın neredeyse yüzyılı bulan yaşlanma sürecine Türkiye’nin 27 senede ulaşacağı öngörülmektedir. Bu durum demografik dönüşüm sürecinin Türkiye gibi ülkelerde ertelenmiş ve daha kısa sürece gerçekleşen (gerçekleşecek) bir süreç olduğunu göstermektedir (TÜSİAD,1999:6, Koç vd, 2010:5). Tablodan da anlaşılacağı üzere yaşlanma hızı bağlamında gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılık göze çarpmaktadır. 2008 yılı verileri 65 yaş üstü dünya nüfusunun % 62’sinin (313 milyon) gelişmekte olan ülkelerde yaşadığını göstermektedir (Kinsella ve He, 2009:10). Bu durum ülkelerdeki sosyoekonomik gelişmelerin nüfusun yaşlanma oranlarıyla paralel olmadığını göstermektedir. Gelişmiş ülkelerin “refah ülkesi” haline gelmesi nüfusları yaşlanmadan önce gerçekleşmişken gelişmekte olan ülkelerin nüfusları refah düzeylerinde somut bir artış olmadan yaşlanacaklardır (Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2014:3).

⁷ http://www.who.int/features/factfiles/ageing/ageing_facts/en/index5.html erişim tarihi: 6/7/2015

BM, bir ülkedeki yaşlı nüfusun toplam nüfusuna oranının % 8-10 arasında olmasını nüfusun “yaşlı”, bu oranının %10’un üzerinde olmasını ise nüfusun “çok yaşlı” olduğuna işaret etmektedir. 2008 yılında en gelişmiş ülkelerdeki 65 yaş ve üzerindeki bireylerin toplam nüfustaki oranı %13’ten %21’e yükselmiştir (Kinsella ve He, 2009:12). 2015 yılı itibariyle ise dünya nüfusunun %8,5’ünü yaşlı nüfus oluşturmaktadır. Uzun yıllar İtalya en yüksek yaşlı nüfus oranına sahip ülkeyken (Kinsella ve He, 2009:12), 2015 yılı verileri %30,4 ile Monoko’nun en yaşlı nüfusa sahip ülke olduğunu göstermektedir. Monoko’yu %26,6 ile Japonya ve %21,5 ile Almanya takip etmektedir (TÜİK,2015). Amerika Birleşik Devletleri (ABD) %13 yaşlı nüfus oranı ile gelişmiş ülke standartlarına göre oldukça genç bir nüfusa sahip gibi görünse de 1946-1964 yılları arasında doğan “BabyBoomer⁸” kuşağındaki bireyler, 2010 yılından sonra 65 yaşına ulaşmaya başlamıştır. Böylece 2030 yılında Amerika’daki yaşlı nüfusun %20’ye ulaşacağı tahmin edilmektedir (Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu raporu, 2014:4).

Türkiye’nin ise 2015 yılı itibariyle %8,2 olan yaşlı nüfus oranının 2023 yılında %10,2’ye, 2050 yılında ise %20,8’e yükseleceği tahmin edilmektedir (çizelge 2).

Çizelge 2: Türkiye’deki Yaşlı Nüfus ve Toplam Nüfus İçindeki Oranı

Yıllar	Toplam Nüfus (bin)	Yaşlı Nüfus (bin)	Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı (%)
1940	17 821	630	3,5
1950	20 947	691	3,3
1960	27 755	979	3,5
1970	35 605	1 566	4,4
1980	44 737	2 113	4,7
1990	56 473	2 417	4,3
2000	64 730	3 859	6,0
2005	68 861	4 647	6,7
2010	73 723	5 328	7,2
2014	77 696	6 193	8,0
2015*	78 741	6 495	8,2
2023	84 247	8 624	10,2
2050	93 175	19 485	20,8

*2015 verileri TÜİK İstatistiklerle Yaşlılar 2015 haber bülteninden ilave edilmiştir.
Kaynak: (TÜİK ,2014:7)

Çizelge 2’den de anlaşıldığı üzere Türkiye’nin nüfusu, 1940 yılında 17,8 milyon, 1960’lı yılların başında ise iki kat artarak 28 milyon olmuştur. 1980’de nüfus 45 milyona yaklaşırken 2000’lere gelindiğinde nüfus 70 milyona ulaşmıştır. Bugün ise Türkiye’nin

⁸ Kavram, Amerika’da II. Dünya savaşının bitiminde başlayıp 1960 yılı başlarına kadar süren, yıllık doğum hızında büyük artış vurgulamaktadır. Bu olaya, ‘babyboom’, bu dönemde doğanlar için ‘babyboomer’ olarak adlandırılmaktadır.

nüfusu 79 milyona yaklaşmıştır. Öte yandan 1960’lardan itibaren nüfus artış hızı azalmaya başlayarak (çizelge 3) 1986’da binde 17’ye 2015’te ise binde 10,8’e gerilemiştir. Bu veriler, Türkiye’deki nüfus artışının 1986’dan itibaren sürekli azalmasına karşılık nüfusun sürekli artma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bir başka ifadeyle bu durum genel nüfusun artma eğilimindeki azalmalara karşın yaşlı nüfusun payının yükselmesini ifade etmektedir (Çizelge 2).

Çizelge 3: Nüfus Artış Hızı Tahminleri ve Projeksiyonları, 1986-2023

Yıl	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)	Yıl	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)
1986	17,2	2005	12,3
1987	17,1	2006	12,5
1988	17,2	2007	12,4
1989	17,2	2008	12,7
1990	17,0	2009	13,8
1991	16,6	2010	15,2
1992	16,3	2011	14,7
1993	16,0	2012	12,7
1994	15,7	2013	11,6
1995	15,4	2014	11,1
1996	15,0	2015	10,8
1997	14,7	2016	10,5
1998	14,4	2017	10,2
1999	14,3	2018	9,9
2000	14,2	2019	9,7
2001	13,9	2020	9,4
2002	12,7	2021	9,1
2003	11,9	2022	8,8
2004	12,0	2023	8,6

Not: 1- Nüfus artış hızlarının hesaplandığı yıl ortası nüfuslar, 1986-1999 dönemi için 2008 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine ve Nüfus ve Sağlık Araştırmalarına dayalı tahmin ve projeksiyonlardır.

2- 2000-2006 dönemi için güncellenen nüfus tahminleridir.

3- 2007-2012 dönemi için Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları temel alınmıştır.

4- 2013-2023 dönemi için 2013-2075 Nüfus Projeksiyonları sonuçları temel alınmıştır.

Kaynak: (TÜİK, 2014: 12)

BM’nin tanımları açısından bakıldığında Türkiye 2015 yılı itibariyle %8,2’lik yaşlılık oranıyla genç nüfusa sahip bir ülke gibi görünse de Türkiye’nin nüfus projeksiyonlarına göre 2023 yılında %10,2’lik bir oranla çok yaşlı nüfuslu ülkeler arasına gireceği tahmin edilmektedir (TÜİK,2014:1). Bu açıdan bakıldığında Türkiye’nin demografik

dönüşümünün 20. yüzyılın ilk yarısında başladığını ve bu dönüşümün 2050’de tamamlanacağını söylemek mümkündür (Özbay,2013: 106). Cumhuriyet’in ilanı ile başlayan ve günümüze kadar devam eden süreçte sosyoekonomik alanda ve özellikle son yıllarda anne ve çocuk sağlığı göstergelerinde gözlenen olumlu gelişmeler beş yaş altı çocuk ölümlerinin ve kadın başına düşen doğum sayısının önemli ölçüde azalmasına yol açarak Türkiye’yi Demografik Dönüşüm Kuramında sözü edilen son aşamaya taşımaktadır. Türkiye artık yüksek doğurganlık ve ölümlülük hızlarına sahip genç bir ülke olmaktan çıkarak, düşük doğurganlık ve ölümlülük hızlarına sahip ve gittikçe yaşlanan bir ülke konumundadır (Koç vd, 2010,4).

Türkiye’deki nüfusun yaş yapısındaki değişimlerin nedenlerine bakıldığında, doğurganlığın azalması, sağlık koşullarındaki iyileşmeler sonucunda ölüm oranlarındaki düşme ve farklılaşan göç süreçleri ana nedenler olarak sıralanabilmektedir. Endüstri toplumlarına özgü bir durum olarak nitelendirilen **doğurganlığın azalması** ülkeden ülkeye farklılık göstermekle beraber önümüzdeki yüzyıl içinde doğurganlıktaki düşüş eğiliminin artarak devam etmesi beklenmektedir (akt Arun, 2014:5). Nitekim Türkiye’de de 1960’lı yılların ortasında 6 olan ortalama doğum sayısı 2014 itibariyle 2’dir (Koç vd, 2010: 48).

Yaşlanma sürecinin bir diğer değişkeni ise **doğuştaki beklenen yaşam süresidir**. 20. yüzyıl başlarında Türkiye’de ortalama yaşama süresi 1928 Nüfus Sayımında 32 yaş, 1990’da 67 yaş, 2010 yılında ortalama 71 yaşken, 2013 itibariyle Türkiye’de beklenen yaşam süresi 76,9’dur. Bu sayı cinsiyetlere göre farklılık göstermektedir. TÜİK’in 2013 verilerine göre kadınlarda beklenen yaşam süresi 79,2 iken erkeklerde bu yaş 74,7’ye düşmektedir. 2023 nüfus projeksiyonları ise kadınların yaşam süresini 80,2 erkeklerin yaşam süresini ise 75,8 olarak tahmin etmektedir. (TÜİK,2009). Yaşam süresinin yıllar içindeki artış olması ve projeksiyonlarda da giderek artacak gibi görünmesinde hiç kuşkusuz gelişen tıp biliminin ve buna paralel olarak büyüyen sağlık hizmetlerinin payı büyüktür. Tüm bu gelişmeler özellikle erken yaş ölümlerindeki iyileşmeleri beraberinde getirmiş ve yaşlı nüfus oranındaki ölüm (mortalite) oranlarının azalmasına neden olmuştur. Yaşlı nüfustaki mortalite oranının azalması doğuştaki beklenen yaşam süresini son elli sene 20 yıla kadar arttırmıştır. (Mandıracıoğlu,2010:41).

Nüfusun yaşlanması ile ilgili göstergelerden biri olan **ortanca yaş** ile genel nüfusun yaşa göre dağılımı saptanmaktadır. Nüfusu ortadan ikiye bölen ortanca yaş ülkelere göre farklılık göstermektedir. Türkiye nüfusunun ortanca yaşı 1935’ten 1990’lı yıllara gelene kadar 20 dolaylarında seyrederken bugün 30,7’ye ulaşmıştır. Nüfus projeksiyonlarında ise 2023 yılında beklenen ortanca yaş 34, 2050 yılında 42,9 ve en nihayetinde 2075 yılında 47,4 olarak yer almaktadır. (TÜİK, 2014: 4).

Nüfusun yaşlanma sürecinde ele alınan temel değişkenlerden bir diğeri ise **yaşlı bağımlılık oranıdır**. Yaşlı bağımlılık oranı, gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksektir. Bu oran gelişmekte olan ülkelere % 7, Afrika ülkelerinde % 6, Güney Asya ülkelerinde %5 civarında iken, gelişmiş ülkelerde ortalama % 15’lerde seyretmektedir

(Elliot,1997: 107). İngiltere’de 1930’da 65 ve üzeri yas grubunda yer alanların % 8’i çalışma yasamı içinde yer almakta iken, 1980 yılında bu sayı % 4’e düşmüştür. Almanya’da, Fransa’da ve İsveç’te de benzer eğilimler istatistiklere yansımaktadır. Şöyle ki; Almanya’da 65 ve üzeri yas gruplarında yer alanların işgücüne katılma oranları 1956 ile 1975 yılları arasında %16,5’den % 10’a düşmüştür. Aynı dönemde bu oran Fransa’da % 20,7’den % 7,1’e, İsveç’te ise % 20,5’den % 10,9’a gerilemiştir (Elliot, 1997: 103). Sanayileşmiş tüm Batılı ülkelerde bu yönde bir eğilim söz konusudur. Yaşlı bağımlılık oranına Türkiye açısından ele alındığında yaşlı nüfusun artışı aşağıdaki çizelgeden izlenmektedir.

Çizelge 4: Türkiye’de Yaşlı Bağımlılık Oranları- 1935-2050

Yıl	Yaşlı Bağımlılık Oranı	Yıl	Yaşlı Bağımlılık Oranı
1935*	7,1	2007**	10,7
1940*	6,5	2008***	10,2
1945*	5,9	2009**	10,5
1950*	5,7	2010**	10,8
1955*	6,0	2011**	10,9
1960*	6,4	2012**	11,1
1965*	7,3	2013**	11,3
1970*	8,2	2014**	11,8
1975*	8,4	2015****	12,2
1980*	8,5	2023***	14,9
1985*	7,2	2030***	19,3
1990*	7,1	2040***	25,0
2000*	8,8	2050***	32,9

* TÜİK, Genel Nüfus Sayımı, 1935-2000, **TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2007-2014,
 TÜİK, Nüfus Projeksiyonları, 2013-2075 *TÜİK, 2015
Kaynak: TÜİK; İstatistiklerle Yaşlılar, 2014

Türkiye’de yapılan çalışmalar yaşlı bağımlılık oranı konusunda 2015 yılında %12,2 olan oranın 2030 yılına gelindiğinde artarak %19,3 olacağını göstermektedir. Bu oran çalışma çağındaki her 100 kişinin 2015 yılında yaklaşık 13 yaşlıya bakması gerektiğini ifade ederken bu sayı 2030 yılında yaklaşık 20’ye çıkacaktır (TÜİK,2014:4, TÜİK,2015). Yaşlı bağımlılık oranları Batılı ülkeler ile kıyaslandığında çok yüksek değilmiş gibi görünse de Türkiye’deki işsizlik oranları ve 40-45 yaşlarında emekli olanlar dikkate alındığında yaşlılık yükünün görünenden daha büyük olacağı anlaşılabilmektedir (Tufan,2007:20). Bilindiği gibi yaşlı bağımlılık oranı hesaplanırken 15-64 yaş grubundaki her 100 kişi için 65 ve daha yukarı yaş grubundaki kişilerin sayısına bakılmaktadır. Mart 2015 itibariyle

işsizlik oranının %10,6 ve istihdam oranının da %45 (25 milyon 953 bin kişi) olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda TÜİK verilerinin gerçek yaşlı bağımlılık oranına ilişkin bize farklı bir projeksiyon sunduğunu görmek mümkün olacaktır.

Türkiye’de Demografik Dönüşümün Aşamaları

Türkiye’nin yaşadığı demografik dönüşüm sürecini 1923-1955 yılları arasındaki pronatalist (doğurganlığı artırıcı) nüfus politikalarının hâkim olduğu ilk dönem, antinatalist (doğurganlığı azaltıcı) politikalara geçiş yapılan 1955-1980 dönemi ve son olarak antinatalist politikaların yerleşmiş olduğu 1980 ve sonrasındaki dönem olmak üzere toplam üç dönem olarak ele almak mümkündür (Koç vd, 2010:48, Hoşgör ve Tansel,2010:55-57, Özbay,2015:305-328, Eryurt vd, 2013:131)⁹.

1. Türkiye’de Demografik Dönüşümün İlk Aşaması (1923-1955)

Türkiye’de demografik dönüşüm süreci Cumhuriyet’in kuruluşu ile başlamış, uzun bir savaş dönemi ardından sosyal ve ekonomik hayatın yeniden inşası için 1950’li yılların ortalarına kadar izlenen nüfus politikaları nüfusu artırıcı bir yöntem izlemiştir. Bu bağlamda doğurganlığı artırıcı yani pronatalist nüfus politikaları devreye sokulmuş sağlık hizmetlerinin iyileştirilerek ölümlülük düzeylerinin düşürülmesi ve yurt dışından Türkiye’ye göçün özendirilmesi politikaları uygulanmıştır (Koç vd, 2010:49). Öte yandan bu politikaların dönemin milliyetçi ideolojisinden etkilendiğini söylemek mümkündür (Erder, 2007:5-7).

1930 tarih 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nun çıkartılması (yasanın 152. maddesi gebeliğe engel olacak ya da çocuk düşürmeye yarayacak her türlü araç ve gerecin ithalini, dağıtımını ve satılmasını yasaklıyordu), yasal evlenme yaşının 1938’de çıkartılan 3453 sayılı yasa ile erkekler için 17, kadınlar için 15’e indirilmesi (bu yaşlar 1925’te kabul edilen Medeni Kanunda 18 ve 17 idi) ve Muhacir ve Mültecilerin iskan edilmesiyle ilgili 1934 yılında çıkartılmış çeşitli kanunların Türkiye’ye göç edenlerin yerleşmesini kolaylaştırıcı ve göçü teşvik edici olması pronatalist nüfus politikalarına örnek olarak vermek mümkündür (TÜSİAD, 1999:40). Çizelge 5’te de görüldüğü üzere, bu dönemde Türkiye’nin nüfus büyüklüğü 13,5 milyondan 24 milyona yükselerek neredeyse iki kat artmıştır. Ancak doğurganlığın artış nedenlerinin yukarıda belirtilen yasal düzenlemelerden kaynaklandığı görüşü hayli tartışmalıdır. Nitekim Cumhuriyet önce savaş yıllarından sonra demografik telafi sürecine girildiği, Cumhuriyet’in ilk yıllarında da sağlık koşullarının görece düzeldiği ve uzun süren savaş yılları bitince hem evli çiftlerin bir araya gelebildikleri hem de yeni evliliklerin oluşabildiği bilinmektedir. İlave edilmesi gereken bir diğer husus da doğurganlığı artırmaya yönelik yasal önlemlerin birçoğunun halen daha yürürlükte olmasına rağmen demografik dönüşüm süreci başladıktan sonra doğum oranlarının hızla azalmasına engel olamamasıdır (TÜSİAD, 1999:41).

⁹ Demografik dönüşümün aşamalarına yönelik tarih aralıkları kendi içlerinde farklılık gösterse de doğurganlığı artırıcı, doğurganlığı azaltıcı politikalara geçiş yapılan ve son olarak doğurganlığı azaltıcı politikaların oturduğu toplam üç aşamadan oluştuğuna dair fikir birliği mevcuttur.

Çizelge 5: 1923-1955 Arası Nüfus ve Nüfus Artış Hızı

Sayım Tarihleri	Nüfus (bin)	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)
1927	13554	-
1935	16 158	21,1
1940	17 821	17,24
1945	18 790	10,59
1950	20 947	21,73
1955	24 065	27,75

Kaynak: TÜİK, Nüfus, Yıllık Nüfus Artış Hızı ve Yıl Ortası Nüfus Tahmini, 1927-2000

2. Demografik Dönüşümün İkinci Aşaması (1955-1985)

1950’li yıllar, siyasal açıdan çok partililiğin ve ekonomik olarak da finansal bir liberalizasyon döneminin başladığı bir dönemdir. Bu dönemde esas olarak kentsel nüfus, iç göçün etkisi ile artmaya ve Türkiye’nin sosyoekonomik nitelikleri değişmeye başlamıştır. Kırdan kente göçün ivme kazanması ve hızlı nüfus artışının bir sonucu olarak ortaya çıkan çarpık kentleşme, işsizlik ve ekonomik durgunluk gibi sorunların hissedilmeye başlanması da pronatalist nüfus politikalarının tartışılmasına yol açmıştır. Öte yandan 1960 yılındaki ilk askeri darbenin getirdiği yeni anayasa ve değişim de bu tartışmalara zemin hazırlamıştır. Nitekim Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, hızlı nüfus artışının, kişi başı gayri safi milli hasılanın düşmesine, ekonomik yatırımlar yerine demografik yatırımlara ağırlık verilmesine, iç göç yoluyla kentlerin kontrolsüz büyümesine ve böylece istihdam sorunlarının oluşmasına ve tarımda gizli işsizlik problemi yaratmasına neden olduğu vurgulanmaktadır (Koç vd, 2010:53).

Birinci Beş Yıllık Planın ardından 1965 tarihinde kabul edilen 557 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun ile de pronatalist politikalar yerini antinatalist politikalara bırakmıştır. Bu kanun ile gebeliği önleyici yöntemlerin ithali, satışı ve kullanımıyla ilgili 1936 tarihli Hıfzıssıhha Kanunu’nun ilgili hükümleri ve kürtajla ilgili kesin yasağı ortadan kaldırmıştır (TÜSİAD, 1999:44). Bu dönemde kentlerden yükselen işsizlik baskısının giderilmesi için yurt dışına işçi gönderilmesinin resmi kanalları açık tutulmaya başlanmış, 1 Eylül 1961’de Batı Almanya ile imzalanan ikili antlaşma ile resmi yollardan 1974’e kadar yurt dışına 500 bin işçi gönderilmiştir (Gitmez,1979: 18). Ancak yine de çizelge 6’da görüldüğü üzere tüm bu uygulamalara ve teşviklere rağmen doğurganlık hızında gözlenen azalma daha önceden düşmeye başlayan ölüm hızındaki azalmanın gerisinde kaldığı için bu dönemde de nüfus artışı devam etmiş, 1955 ve 1985 yılları arasında nüfus ikiye katlanarak 24 milyondan 51 milyona yükselmiştir (Koç vd, 2010:53-54).

Çizelge 6: 1955-1980 Arası Nüfus ve Nüfus Artış Hızı

Sayım Tarihleri	Nüfus (bin)	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)
1955	24 065	27,75
1960	27 755	28,53
1965	31 391	24,63
1970	35 605	25,19
1975	40 348	25,01
1980	44 737	20,65
1985	50 664	24,88

Kaynak: TÜİK, Nüfus, yıllık nüfus artış hızı ve yıl ortası nüfus tahmini, 1927-2000

3. Demografik Dönüşümün Üçüncü Aşaması (1985-)

Türkiye açısından 1980’le başlayan yıllar birçok değişimin ortaya çıktığı yılların başlangıcı olmuştur. Bu yıllar; siyaseten son askeri darbe döneminin başladığı, yeni anayasanın ve baskıcı nitelikli yasaların uygulamaya konduğu ve ekonomi politikalarında değişimin başladığı yıllardır. Dönemin nüfus politikalarında ise aile planlaması kavramının baskın olduğu görülmektedir. Buna paralel olarak da 1983’te antinatalist politikalar içeren birinci nüfus planlaması hakkındaki kanun revize edilmiş, daha liberal ve kapsamlı bir kanun olan 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun kabul edilerek gebeliği önleyici yöntemlerin kullanımı kolaylaştırılmıştır. Bu dönemin ayırt edici özelliği artık nüfus artış hızının da düşmeye başlamış olmasıdır (Koç vd, 2010:55).

İşgücü Piyasalarında Yaşlanma Üzerine Tartışma

Dünyada ve Türkiye’deki nüfus üzerine yapılan tartışmaların bir bölümü genel olarak nüfus artış hızının düşmesini, toplam nüfus içindeki yaşlıların payının sürekli artmasını, doğurganlık düzeyindeki azalmaları, doğuştan beklenen yaşam süresini ve yaşlı bağımlılık oranının artıyor olması gibi birçok etmeni demografik dönüşümün işaretleri olarak açıklamaktadır. Ayrıca bu sayılan nedenler ve yaşlanmanın artmasıyla değişen işgücü yapısı, konuyu sosyal politika açısından bakmayı zorunlu kılmaktadır. Nitekim yaşlılık ile ilgili olan birçok sorunun çözümüne yönelik olarak DSÖ’nün 1990’ların sonlarına doğru “aktif yaşlanma” kavramını kullanmaya başladığı bilinmektedir. Kavram, özü itibarı ile yaşlı insanların çalışmaya devam edebilme kapasitelerini artırmaları, sağlıklı kalmaları ve topluma katkıda bulunmaya devam etmeleri için verilen fırsatları kapsamaktadır (Avrupa Aktif Yaşlanma ve Nesiller arası Dayanışma Yılı Hakkında Bilgi Notu, 2011: 2). Bu bağlamda yaşlı bireylere bir yandan ihtiyaç duydukları bakım hizmetlerinden yararlanma, koruma ve güvenlik hizmetleri sunulurken, bir yandan da yaşlılık dönemlerinde kendi potansiyellerini gerçekleştirmeleri, ihtiyaç, istek ve yapabilirlikleri doğrultusunda topluma katılabilmeleri hedeflenmektedir (Öztürk,2015:8). DSÖ, ülkelerin hükümetlerinin, uluslararası organizasyonların ve sivil toplum kuruluşlarının birlikteliğiyle oluşturacakları yaşlı vatandaşlarının sağlık, katılım ve güvenlik konularını geliştirici “aktif yaşlanma”

politika ve programları geliştirmeleri gerektiğini dile getirirken bunun bir lüks değil bir zorunluluk olduğunu vurgulamaktadır (DSÖ,2002,6). Bu noktada yaşlıların istihdam edilebilirliklerini artırmak bir hedef olarak karşımıza çıkmaktadır. Çizelge 7’de 65 yaş üstünün istihdam oranlarının bu hedefe ulaşmada yetersiz kaldığı görülmektedir. İşgücünü cinsiyet açısından değerlendirdiğimizde ise 65 yaş üzeri kadınların işgücüne katılma oranlarının çok düşük olduğunu görmek mümkündür. Bu durumun nedenlerini hiç kuşkusuz kadınların eğitim düzeyi ile ve geleneksel aile yapısı bağlamında toplumsal cinsiyet algısıyla ilişkilidir (Tufan,2007:16). Toplam nüfustaki cinsiyet oranının 2014 yılında 100,7 iken yaşlı nüfustaki cinsiyet oranı 72,2 bu öngörüğü desteklemektedir (TÜİK, 2014, 4). Bu veri toplam nüfusta erkek sayısının daha fazla olduğunu ancak 65 yaş ve üzeri nüfus söz konusu olduğunda her 100 kadına karşılık 72,7 erkeğin olduğunu ifade etmektedir.

Çizelge 7: Türkiye’de Kurumsal olmayan Yaşlı Nüfusun Cinsiyete Göre İşgücü Durumu (%)

Yıl	Cinsiyet	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı
2011	Toplam	12,8	1,2	12,6
	Erkek	20,9	1,6	20,6
	Kadın	6,6	0,1	6,5
2012	Toplam	12,4	0,9	12,3
	Erkek	20,2	1,2	19,9
	Kadın	6,4	0,2	6,4
2013	Toplam	12,4	1,1	12,3
	Erkek	20,5	1,5	20,2
	Kadın	6,2	0,1	6,2
2014	Toplam	11,5	2,1	-
	Erkek	19,3		
	Kadın	5,4		

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü anketi Sonuçları, 2011-2013, İstatistiklerle Yaşlılar 2015

Öte yandan “aktif yaşlanma” olgusuna yönelik eleştirilerden söz etmek gerekmektedir. Nitekim aktif yaşlanmanın da neoliberal anlayış bağlamında giderek artan yaş beklentisi ve toplumlarda azalan kolektif dayanışma sonucunda yaşlılık döneminde çıkacak her durumdan yaşlının kendisinin sorumlu tutulacağı düşünülmektedir. Burada dikkat çeken olgu yaşlılar arasındaki sınıfsal farklardan ve bunun neden olduğu sosyal dışlanmadan kaynaklanan niteliklerdir. Bu nedenle kavram sosyal politika açısından eleştirilmektedir (Kalaycıoğlu, 2012, 55). Yaşlanma olgusu ile beraber düşünüldüğünde ekonomik büyümenin yavaşlaması, istihdamın azalması, bakım masraflarının ve emeklilik harcamalarının artması, kuşaklararası çatışmanın görünür hale gelmesi gibi sorunların

ortaya çıktığı bilinmektedir. Ancak bu noktada bu sorunların öncelikle devletin değişen topluma ayak uydurmada yaşadığı sorunlardan kaynaklandığını bilmek gerekmektedir (Rürup, 2009:1). Öte yandan ekonomik kriz, işsizlik ve erken emeklilik uygulamalarına rağmen artık yaşlıların işgücü piyasasının dışına itilmesine karşı direnç geliştirilmeye başlandığını söylemek gerekir. Bu konuda yaşlıların, sahip oldukları en önemli bağlayıcı unsur olan birikimlerini gençlere aktarmaları için kullanıldıkları bilinmektedir. Hatta Japonya ve Çin’de yaşlıların çalışma hayatının son kısımlarını bu şekilde geçirmeleri bir zorunluluktur (Dülger, 2012:37-38). Yine benzer şekilde yaşlılara deneyimleri olan alanlarda ücretli iş, danışmanlık, gönüllü hizmet alanları önerildiği, kurumlara ve şirketlere küçük ücretler karşılığında kısa süreli gönüllü katkı örgütlenmelerinin arttığı bilinmektedir (Dülger, 2012,38).

Öte yandan ülkemizde genç nüfusun toplam nüfus içindeki payı gelişmiş ülkelere göre oldukça yüksek düzeydedir. Ancak 2025 yılında nüfus artış hızı yüzde 0,86’ya gerileyerek nüfusun yaşlanma süreci başlayacaktır. 2050 yılında ise nüfus artış hızı yüzde 0,3’e düşerek nüfus sabitlenecektir ve nüfusun azalma dönemi başlayacaktır. Türkiye bu dönemde gelişmiş ülkeler benzeri yaşlılık krizi yaşayacaktır. Tahminlere göre 2030 yılında 45-59 yaş grubunun toplam işgücü içindeki payının artışın en fazla olacağı ülkelerden biri Türkiye olacaktır. Türkiye’de bu yaş grubundaki işgücünün toplam işgücü içindeki payının yüzde 26,8’e yükseleceği tahmin edilmektedir. Öte yandan doğurganlığın çok yüksek olduğu dönemde doğan kuşaklar bugün çalışma çağındalar ve bu durum yani genç nüfusun çokluğu ekonomide “demografik fırsat (fırsat penceresi)” olarak nitelendirilmektedir (Özbay,2013:106). Doğurganlığın düşmekte olduğu, yaşlanmanın henüz tam olarak gerçekleşmediği toplumlarda sürekli artan işgücü arzının istihdam politikaları ile desteklendiği durumlarda demografik yapının ekonomik kalkınma için fırsat sunduğunu vurgulayan bu yaklaşıma göre Türkiye’nin bu fırsatı kullanması için yaklaşık bir nesil boyu yani 25-30 yıllık bir zamanı bulunmaktadır. Kuşkusuz bu süreçte yapılması gereken önümüzdeki yıllarda sürekli artan çalışma çağındaki bu işgücü için istihdam alanları yaratmak ve genç nüfusu bu alanlarda istihdam ettirmektir (Koç vd, 2010,57).

Ancak yine de uzayan ortalama yaşam sürelerinin dünyada yaşlı nüfusun artmasına neden olduğu gerçeğinden hareketle ülkelerin bu yeni yaşlılık olgusunu karşılayabilmede hazırlıklı olmadığı, örgütlenmede gevşek ve vizyonsuz oldukları görülmektedir (Dülger, 2012,34). Avrupa’yla kıyaslandığında Türkiye’nin bu kadar kısa bir süre zarfı içinde genç nüfusa sahip bir ülke konumundan çok yaşlı nüfuslu ülkeler sınıfına dâhil olacak olması kuşkusuz beraberinde pek çok sorunu getirecektir. Türkiye’nin uygulayacağı sosyal politikalar üzerinde demografik değişimlerin etkili olması beklense de (Tufan,2007,10) bu sürecin çok hızlı yaşanması öncelikle kamuoyu kadar devlet kurumlarının da hazırlıksız yakalanmasına neden olacaktır (Danış, ders notları, Tufan,2011:21-22). Benzer bir yorum DSÖ tarafından da yapılmaktadır. DSÖ, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomik güçlükler, sosyal hizmet alt yapılarının eksikliği ve aile üyelerince sağlanan geleneksel bakımın değişen sosyal yapı sonucunda sınırlı kalacağı gibi olgular karşısında yaşlı nüfusa refah hizmetleri sunmada ciddi sorunlarla karşılaşacağını öngörmektedir

(Kalaycıoğlu, 2012:65). Bu bağlamda yaşlanmanın demografik dönüşümün bir parçası olarak ele alınması ve nüfusu bir girdi olarak değil de asıl amaç olarak gören bir anlayışın egemen olması (Yüksel, 2011:42) ve politika yapımcıların bu perspektiften hareket etmesi gerekmektedir.

Sonuç

Yaşlanma olgusu başta Avrupa olmak üzere birçok gelişmiş ülkenin son yıllarda gündemine giren kavramlardan biridir. Bu olgunun sosyolojik ve ekonomik etkilerini dikkate aldığımızda bir dizi sorun alanı karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma esas itibarı ile yaşlanmanın belirgin bir nüfus dönüşümü içerisinde muhtemel etkilerini tartışmaktadır. Yaşlanma olgusu üzerinde geniş bir yazın bulunmasına rağmen Türkiye açısından bu olgunun oldukça az üzerinde durulan ve gündem oluşturmayan bir kavram seti halinde olduğunu görmekteyiz. Bu gelişmede muhtemelen Türkiye’nin gelişmiş ülkelerde olduğu gibi demografik dönüşümünü tamamlamamış olmasının etkileri bulunmaktadır. Buna rağmen ileriye yönelik projeksiyonlar yaşlanma konusu ile ilgili olarak Türkiye’nin hazırlıksız yakalanacağına ilişkin işaretler vermektedir. Gerçekten Türkiye gelişmiş batı ekonomilerinden daha hızlı bir yaşlanma sürecine doğru kaymaktadır.

İstatistikler, Avrupa’nın neredeyse yüzyılı bulan yaşlanma sürecine Türkiye’nin 27 sene gibi kısa bir sürede ulaşacağını öngörmektedir. 2015 verileri, %8,2’lik yaşlı oranı, azalan doğurganlık (kadın başına düşen ortalama doğum oranı 2), artan doğuştan beklenen yaşam süresi (76,9 yıl), büyüyen ortanca yaş (30,7) ve %12,2’lik yaşlı bağımlılık oranı ile Türkiye’nin artık yüksek doğurganlık ve ölümlülük oranlarına sahip genç bir ülke olmaktan çıkıp gittikçe yaşlanan ülkeler konumuna girdiğine göstermektedir. Bu süreçte yapılması gerekenler hiç kuşkusuz öncelikle nüfus, ekonomi ve bunlara bağlı olarak sosyal politikaların yeniden düzenlenmesidir.

Türkiye’deki nüfus politikalarının tarihine bakıldığında iki zıt eksen göze çarpar. Cumhuriyet’in ilanı ile başlayan ve 1950’li yılların ortalarına kadar devam eden nüfusu arttırmaya yönelik nüfus politikaları ile 1955 sonrası nüfus planlamasının egemen olduğu nüfusu azaltmaya yönelik nüfus politikaları. Günümüzde ise tam tersi bir gelişme ile karşılaşmaktayız. Özellikle 2002 ‘den beri süren AKP iktidarı döneminin izlemeye çalıştığı nüfusa yönelik politikaların belirgin bir İslami referanstan hareket ettiğini gözlemlemek mümkün değildir. Bu bağlamda gebeliği önleyici yöntemlerin geniş kesimler tarafında ücretsiz olarak kullanımının sınırlandırılması dışında çocuk sayısının arttırılmasına yönelik söylemlerin bizzat en yetkili kesimlerce kamuoyuna duyurulmasının etkilerini önümüzdeki dönemlerde görebileceğiz.

Yaşlanmaya ilişkin ekonomik ve sosyal politikalara bakıldığında ise “aktif yaşlanma” adıyla çatı bir kavramla karşılaşılmaktadır. Kavram, yaşlıların sağlıklı kalmalarına ve topluma katkıda bulunmalarına devam etmelerini sağlayarak çalışmaya devam edebilme kapasitelerini arttırmaya yönelik hedefleri içermektedir. Kuşkusuz bu durum, giderek artan yaşlı bağımlılık oranlarıyla doğru orantılı bir şekilde artan bakım masraflarına ve emeklilik harcamalarına ve buna ek olarak yavaşlayan bir ekonomik büyüme ve azalan istihdam

yapısına yönelik bir çözüm önerisi niteliğindedir. Ancak bu noktada öncelikle, liberal bir anlayıştan hareketle yaşlanma ile oluşacak her türlü sorun alanını bireyin sorumluluğuna bırakan veya onlara yapılacak sosyal yardımlar temelinde ele alan bir anlayış yerine hak temelli politikalara ağırlık verilmesi, yaşlanmayı topluma olan katkıların gönüllü olarak sürdürdüğü kamusal kaynaklarda desteklenen bir nüfus politikasına ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Arun, Ö. (2014), “QueVadis” Türkiye? 2050’ye Doğru Yaşlanan Türkiye’yi Bekleyen Riskler, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:32, ss. 1-12.
- Danış, D. (3/7/2015), Demografi: Nüfus Meselelerine Sosyolojik Bakış (Ders Notları), <http://www.acikders.org.tr/mod/resource/view.php?id=3054> erişim tarihi: 3/7/2015
- Dülger, İ S. (2012), “Dünyada ve Türkiye’de Yaşlılığın Değişen Görünümü, değişen Politikalar ve Gelişen Aktif Yaşlanma Kavramı”, 18-24 Mart Yaşlılara Saygı Haftası: Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Bildirileri, ss. 31-49, 20-21 Mart 2012, Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara.
- Elliot, R. F. (1997), **Karşılaştırmalı Çalışma Ekonomisi**, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Erder, S. (2007), “Yabancılaşmış kurgulanan ülkenin yabancıları”, **Türkiye’de Yabancı İşçiler**, der. A. Arı, Derin Yayınları, İstanbul, ss. 1-80.
- Eryurt, M. A., Beşe Canbolat, Ş. ve Koç, İ. (2013), “ Türkiye’de Nüfus ve Nüfus Politikaları: Öngörüler ve Öneriler”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt 46, Sayı 4, ss. 129-156.
- Gıtmaz, A. S. (1979), **Dış Göç Öyküsü**, MAYA Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti, Ankara
- Güler, Ç. (1998), **Geriatri**, Cilt 1, Sayı 2
- Hablemitoğlu, Ş. ve Özmete, E. (2010), **Yaşlı Refahı**, Kilit Yayınları
- Hoşgör, Ş. ve Tansel, A. (2010), **2050’ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımalar**, TÜSİAD-T/2010/11/505.
- ILO, (2015), **World Employment Social Outlook**, Geneva.
- Kalaycıoğlu, S. (2012), “Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma”, 18-24 Mart Yaşlılara Saygı Haftası: Kuşaklararası Dayanışma ve Aktif Yaşlanma Bildirileri, s. 51-58, 20-21 Mart 2012, Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara.
- Kalkınma Bakanlığı (2014), **Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara
- Kinsella and Gist (1995) U.S. Census Bureau, International Data Base, accessed on March 24, 2008

- Kinsella, K.ve, He, W. (2009). **An Aging World: 2008**, U.S. CensusBureau, International PopulationReports, Washington, DC, Government Printing Office, P95/09-1.
- Koç, İ., Eryurt, M. A., Adalı T. ve Seçkiner, P. (2010), **Türkiye’nin Demografik Dönüşümü**, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.
- Lee, R. (2003) “The Demographic Transition: Three Countries of Fundamental Change”, **Journal of Economic Perspectives**, 17 (4): 167-190.
- Mandıracıoğlu, A (2010), Dünyada ve Türkiye’de Yaşlıların Demografik Özellikleri, **Ege Tıp Dergisi**, 49 (3), ss 39-45.
- Örnek Büken, N. (2010), “Geriatrı ve Etik”, **Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyonda Yeni Ufuklar**, Yaşlı Sağlığı, Güneş Tıp Kitapevleri, ss31-53..
- Özbay, F. (2013), “Demografik Dönüşüm Süreci İçinde İktidar, Kadın ve Aile”, Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün mü?, 9-10 Kasım 2013, Düzenleyen: Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, ss 106-111.
- Özbay, F. (2015), **Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus**, İletişim Yayınları
- Öztürk, H. (2015), Yaşlanma ve Kırsal Yaşlılık Mevcut Durum Raporu, 1. Baskı, Ankara
- Rürup, B. L. (2009),Türkiye’de Demografik Dönüşüm: Yaşlanan Bir Toplumun Karşı Karşıya Olduğu Sorunlar Üzerine Birlikte Düşünmek, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, Konferans Sonuç Raporu
- T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2012 Avrupa Aktif Yaşlanma ve Nesiller arası Dayanışma Yılı Hakkında Bilgi Notu, Ankara, Ağustos 2011.
- Teitelbaum, M. S. (1975), “Relevance of Demographic Transition Theory for Developing Countries”, **Science**, New Series, Volume 188, Issue 4187, 420-425.
- Tufan, İ. (2011), “Demografik Yapı Işığında Türkiye’de Yaşlılığa İlişkin Sosyal Politikalar”, **Yaşlılar için Sosyal Politika Gündemi Konferans Kitabı**, Ankara
- Tufan, İ., (2007), **Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu**. Antalya: GeroYay
- TÜİK (2014), İstatistiklerle Yaşlılar, Ankara
- TÜİK, Nüfus İstatistikleri, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> erişim tarihi 13/7/2015
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2015), İşgücü İstatistikleri Mart 2015 Haber Bülteni, <http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=18638> erişim tarihi 12/7/2015
- TÜSİAD (1999), **Türkiye’nin Fırsat Penceresi Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri**, Yayın No: TÜSİAD-T/99-1-251
- UN, World Population Ageing 1950-2050, <http://www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050/pdf/001world.pdf>erişim tarihi: 01.02.2016

- United Nations (UN) (2013), World Population Ageing 2013
- WHO, What is “Active Ageing”? ,http://www.who.int/ageing/active_ageing/en/ erişim tarihi: 6/7/2015
- World Health Organization (2002), Active Ageing A Policy Framework, http://whqlibdoc.who.int/hq/2002/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?ua=1 erişim tarihi: 5/7/2015
- Yüceşahin, M. M. (2011), “Küresel Bir Süreç Olarak Demografik Dönüşüm: Mekânsal Bir değerlendirme”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, CBD (9), ss 11-27
- Yüksel, Y. (2011), “Türkiye’de Yaşlılık Politikalarına Bütüncül Yaklaşım”, **Yaşlılar için Sosyal Politika Gündemi Konferans Kitabı**, Ankara